

Maties Palau Ferré a
París: història d'una
fotografia icònica a
Notre Dame

Francesc Marco-Palau

-
- **Maties Palau Ferré a París: història**
- **d'una fotografia icònica a Notre Dame**
-

- Francesc **Marco-Palau**

- *marcopalaufrancesc@gmail.com*
-

- **Resum:** Els anys que el pintor cubista Maties Palau Ferré (Montblanc, 1921-2000) va viure a París a partir de 1957, van marcar la seva trajectòria artística i personal. És contextualitza una fotografia històrica que sintetitza aquell període, que s'ha convertit en una imatge icònica del pintor, en la qual apareix Palau Ferré al davant de la catedral de Notre-Dame de París, acompanyat de dues dones vinculades amb l'artista, que sis dècades després d'aquella instantània han pogut ser identificades, fet que ha permès reconstruir la història de la fotografia.
-

- **Paraules clau:** Maties Palau Ferré, segle XX, Francesca Solé Clotet, fotografia, París.
-

París i els corrents internacionals de l'art

El 29 de juny de 2021 a la tarda, a l'Institut Français de Barcelona s'inaugurava una emotiva exposició panoràmica al voltant dels anys parisencs del pintor Maties Palau Ferré, dins dels actes d'homenatge que es duïen a terme arreu del país, coincidint amb el centenari del naixement del pintor, l'Any Palau Ferré, una commemoració oficial de la Generalitat de Catalunya, que significava un punt d'inflexió en el llegat i el reconeixement de l'artista.

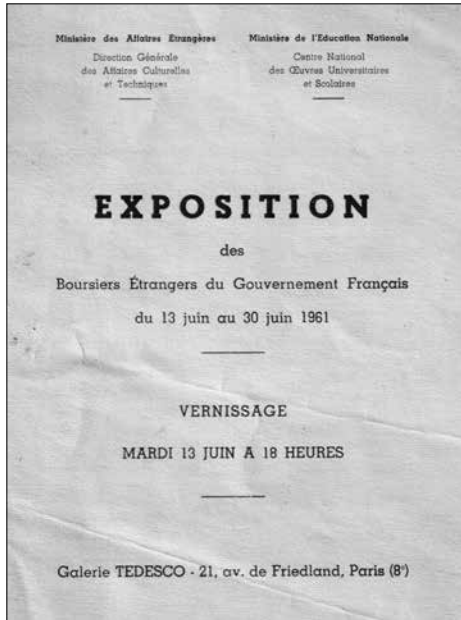
A l'acte, conduït per l'escriptor Màrius Serra, els diversos parlaments de Max Vasseur, director de l'Institut Français de Barcelona; Joan Maria Pujals, exconseller de Cultura; Magda Gassó, cap del Servei de Museus de la Generalitat de Catalunya; i Rosa de les Neus Marco-Palau, besneboda de l'artista; van posar en valor el paper crucial que París va tenir en la conformació de la generació artística catalana de postguerra i, en especial, de la trajectòria personal i pictòrica de Palau Ferré, que a la capital francesa va poder connectar amb els corrents internacionals de l'art.

Inauguració de l'exposició de l'Any Palau Ferré a l'Institut Françaís de Barcelona. *Arxiu particular*

L'exposició, que al llarg d'aquell estiu visitaria el cònsol de França a Barcelona, Olivier Ramadour, així com el cònsol adjunt, Jean-Philippe Fàbregas, i Elsa Ibar, directora general de Patrimoni Cultural del govern català, recordava el paper cabdal del geògraf Pierre Deffontaines, exdirector de l'IFB, en l'atorgament de beques a artistes catalans dels anys de la represa –com Palau Ferré– perquè ampliessin la seva formació a la capital francesa. Així, a partir de 1957 el pintor Palau Ferré faria el pas a París, on coneix la modernitat de l'art contemporani.

Allotjat a la Cité Universitaire del boulevard Jourdan, Palau Ferré assisteix a les classes de l'École National Superieur de Beaux-Arts, forma part de l'Association d'Artistes Independents i les seves composicions postcubistes poden veure's en diverses exposicions individuals i col·lectives que tenen lloc, entre d'altres, al Grand Palais, a la Galeria Tedesco, a la Galeria du Pasteur, a la Galeria Paul Cézanne i al Salon de Nice.

Cartell d'una exposició col·lectiva a París l'any 1961
en la qual participa Palau Ferré. *Arxiu particular.*

A l'exposició «Palau Ferré a París. La modernitat de l'art» del 2021 el visitant s'endinsa en el període històric a través de diverses obres que l'artista va concebre en aquells anys: figures femenines d'ulls ametllats amb síndries vermelles –temàtica que tot just ideava aleshores i que posteriorment Palau Ferré reinterpretaria en nombroses ocasions–, maniquins situats en tallers francesos de costura i també monotips experimentals de formes simbòliques, i algun dels dibuixos a ceres que el pintor va dedicar personalment a col·leccionistes de l'Hexàgon.

De la mateixa manera, també s'inclouen al projecte expositiu pàgines franceses d'hemeroteca d'aquells anys, amb articles del prestigiós crític d'art François Pluchart a *Combat. Le Journal de Paris*, i del periodista d'Irénée Mauget a *Masques et Visages*, així com cartells d'es-deveniments parisencs de les estades i diversa documentació relativa a les borses d'estudi. Com la premsa històrica i els materials documentals, també a les parets de la sala d'exposicions del carrer Moïà s'hi podia contemplar una ampliació a gran format d'una

fotografia plena d'història amb Palau Ferré al davant de Notre Dame de París, acompanyat de dues dones de qui en aquell moment encara es desconeixia la seva identitat, malgrat les recerques esmerçades, i de les quals aquell estiu se'n descobriria la història.

Una fotografia icònica

Hi ha imatges que per la seva significació prenen un relleu especial a les biografies de les persones i dels fets esdevinguts dins de l'imaginari col·lectiu. Així, la història de la fotografia és plena d'instantànies que han perdurat al llarg del temps, perquè expressen un moment cabdal del nostre passat o perquè a través de la composició sintetitzen i permeten entendre allò dels esdeveniments.

En el cas de Maties Palau Ferré i la seva aureola d'artista internacional marcat pels seus anys a París, la fotografia analògica que centra aquest estudi ofereix precisament aquesta capacitat objectiva de plasmar en temps real, i en una sola imatge, tot allò que el París de final dels anys cinquanta suposava per als actius de la cultura catalana, que s'esforçaven per avançar propostes avantguardistes en el context del franquisme i la llarga postguerra.

Imatge icònica de Palau Ferré a Notre Dame de París. *Arxiu particular*

La fotografia, de caràcter horitzontal, és presa a l'Île-de-la-Cité de la capital francesa i forma part d'una sèrie de diverses instantànies d'aquell mateix moment. Concretament, la imatge està presa des del Pont au Double, sobre les aigües del riu Sena, amb la façana sud de Notre-Dame de París i el seu espectacular rosetó vidriat –amb el claristori superior i el gablet que en corona la portalada– com a escenari representatiu. La instantània no va ser datada, però pels elements de context i el moment vital del pintor, la situem aproximadament l'any 1957, poc després de l'arribada de Palau Ferré a la ciutat de la llum, per bé que podria haver estat presa uns mesos més tard. però en qualsevol dels casos, dins del seu període parisenc.

Els tres personatges estan situats l'un al costat de l'altre repenjats a la sòlida barana del Pont au Double, amb Notre Dame a l'esquena. Al centre hi trobem Palau Ferré, com el pintor que arriba a París per triomfar en el món de l'art, vestit amb una camisa blanca i corbata amb línies diagonals, a més d'una americana gruixuda amb el botó superior cordat. A la seva dreta hi trobem una dona de quaranta i pocs anys, de cabells negres, vestida amb un jersei i una jaqueta d'abric, i porta una bossa de mà. A l'esquerra de l'artista, s'hi situa una noia jove, de poc més de vint anys, de cabells llargs, més aviat castanys o rossos, i ulleres, guarnida amb un vestit floral i una rebeca –*cardigan*– cordada, al damunt de la qual s'hi pot observar un collaret com a complement. Ambdues dones porten arracades. Captiva la perfecció tècnica del fotògraf: tant l'enquadrament com l'enfocament són propicis; així com el lleuger contrapicat de l'angle de càmera i la tria de l'espai físic –davant de la catedral més simbòlica, i sense altres vianants que apareguin a l'escena– i la distribució del pes visual entre els protagonistes i el fons monumental és excel·lent. Pel context històric i pels propis elements artístics de la imatge, podem considerar que ofereix a l'espectador uns elements bucòlics i poètics, però també una certa nostàlgia o melangia. L'expressivitat de les cares reforça aquest conjunt: mentre la senyora mira directament al retratista, com també ho fa la noia més jove, Palau Ferré esquivia voluntàriament la càmera, fixant la mirada cap al lateral, a uns quaranta-cinc graus a la dreta del fotògraf, mentre li neix un somriure als llavis.

Així, qui era l'autor de la fotografia i qui eren les dues dones que apareixen amb Palau Ferré a l'Île-de-la-Cité?

El sastre Andreu Casanovas, Esperança Caubet i Palau Ferré
davant de Notre-Dame. Arxiu particular

Entre l'exili i l'art modern

La resposta a la pregunta que ens formulàvem es trobava a Artesa de Segre, que és la població natal de Francesca Solé i Clotet (Artesa de Segre, 1914-2007), la dona de mitjana edat amb jaqueta que apareix a la fotografia, a l'esquerra de la imatge descrita i de la seva filla gran, Esperança Caubet (Artesa de Segre, 1936), que és la noia de la fotografia. Pel que fa a la mare, cal dir que va ser cosidora i d'ideals catalanistes des de ben jove. Solé, que a la població de la Noguera és coneguda com «la Cisqueta», era membre de la Societat Coral la Dàlia Blanca i filla de l'alcalde republicà d'Artesa, Josep Solé i Granyó (Artesa de Segre, 1889-1970).

Com a conseqüència de la derrota de la Guerra Civil, el 1939 Francesca Solé va haver de prendre el camí cap a l'exili francès, amb la família: «confiàvem que a França ens retrobaríem tots, a fe que no sabíem pas com, ni de quina manera» rememorava uns anys després recordant els dies passats a Arlés, Caën, Bernières-sur-Mer i Saint-Côme-de-Fresné. I, de França Solé es desplaçaria a la Unió Soviètica, passant pel Mar del Nord i la costa danesa fins al port de

Carta enviada a Andreu Casanovas a París

La cosidora Francesca Solé i Clotet.
Arxiu particular

Lenningrad i amb tren a Moscou. Des d'aquell moment, Solé tindria un dur periple vital, des de la ucraïnesa ciutat de Khàrkiv, passant per la russa Gorki, la ciutat uzbeka de Kokand, i la marítima Crimea, en plena Segona Guerra Mundial de bombardejos i restriccions, tal com descriu el treball acadèmic que una besnéta seva, Aina Ribes, ha dut a terme a través dels relats memorialistes que la mateixa activista artesenca havia deixat escrits.

Després dels anys viscuts a l'Àsia Central, Francesca Solé tornaria a París, on després de la mort del seu primer marit, Aleix Caubet, fruit de successives pulmonies agreujades per l'escassetat de medicaments de la URSS, va conèixer el sastre Maties Andreu Casanovas, també establert a la capital francesa, amb qui s'acabaria casant. És en aquella segona meitat dels anys cinquanta, quan Francesca Solé, a París, faria amistat amb el pintor de quadres lluminosos a través precisament del seu segon marit, ja que Andreu Casanovas també era fill de Montblanc i després d'haver exercit a Barcelona i Madrid, va desenvolupar la seva carrera professional en el món dels teixits a la capital francesa.

D'aquesta manera, l'autor de la fotografia icònica de Notre-Dame que centra el nostre treball, és el sastre Andreu Casanovas, que, per la seva banda, apareix fotografiat en una altra de les imatges

revelades de la sèrie. En aquest cas, es tracta d'una fotografia del mateix dia, feta per Francesca Solé, on apareixen Andreu Casanovas –amb boina, corbata i abric–, la jove Esperança Caubet i el pintor Palau Ferré ja havent travessat el pont i situats a pocs metres de la façana principal de l'edifici restaurat per l'arquitecte Viollet le Duc a mitjan del segle XIX. A més dels arcbotants laterals, els pinacles i el conjunt de la coberta, a la imatge situada a l'actual place de Jean Paul II (batejada així des del 2006) hi destaca la presència referencial de l'agulla que trobem sobre el creuer.

Relació epistolar de França
a Artesa de Segre

Una ceràmica policromada

L'activista artesenca i el seu segon marit guardarien tota la vida el gerro de ceràmica que l'artista va regalar-los en record d'aquella amistat i els dies compartits a París. Es tracta d'una peça de terrissa vidriada i esmaltada formada per un cos central, des d'on sorgeixen dos brocs verticals i paral·lels amb una obertura ampla a l'extrem superior de cadascun d'ells i una nansa ovalada que transversalment travessa d'extrem a extrem. En certa forma podria recordar un càntir, per bé que no té una vocació utilitària sinó decorativa.

Pel que fa a la decoració de la ceràmica, veiem que l'artista va dibuixar els trets principals d'una figura humana amb pinzell negre sobre fons blanc a cadascun dels dos brocs de la peça, on a la part superior s'hi veuen les cares, i el cos queda diluït al si de la part central de l'obra. A més del fons de tons blanquinosos s'hi copsa també el predomini de tonalitats cromàtiques verdoses –i algun element groguenc– en tot l'espai que no és el de les pròpies figures humanes dibuixades.

Parella. Ceràmica policromada de Maties Palau Ferré

La ceràmica d'Artesa de Segre a l'exposició de l'Any Palau Ferré a l'IEI

Tot i el pas dels anys, Francesca Solé i Clotet –que als anys vuitanta seria regidora de l'Ajuntament d'Artesa de Segre i col·laboradora habitual de la revista mensual *La Palanca*– havia transmès a la família el seu vincle amb l'artista i, de fet, les netes conservaven alguns records d'infantesa de visites a la Conca de Barberà dels anys setanta, quan Palau Ferré ja havia instal·lat l'estudi a Montblanc, a més, és clar, de l'obra original de l'artista que hem descrit i que ja formava part del seu imaginari familiar quotidià.

De la fotografia a la icona

En els darrers anys, la imatge estudiada ha format part de l'imaginari fotogràfic explicatiu sobre el pintor Maties Palau Ferré, en el marc dels diversos projectes de recuperació de la seva figura com un nom rellevant dins de l'art català del segle XX.

D'aquesta manera, el 2013 la instantània va ser present als actes organitzats al Collège d'Espagne de la Cité Internationale Universitaire de París (CIUP), per part de la filòloga Rosa de les Neus Marco-Palau, besneboda del pintor i aleshores estudiant de la Sorbonne, per recordar els cinquanta anys de l'estada de l'artista a la capital francesa, «Palau Ferré retourné: un voyage par les avant-gardes», amb la participació de Juan Manuel Bonet, exdirector del Museu Reina Sofia.

Retrobada amb familiars de Palau Ferré, Francesca Solé i Andreu Casanovas a Montblanc l'any 2021.

Posteriorment, el 2021, i dins de la programació de l'Any Palau Ferré, una ampliació fotogràfica de gran format, va poder-se veure al Tinglado 1 del Moll de Costa del Port de Tarragona, dins de la mostra «Palau Ferré. Retrospectiva biogràfica» i, tal com es feia referència a l'inici de l'article, també a «Palau Ferré a Paris. La modernitat de l'art», organitzada per l'Institut Françaís de Barcelona.

Així mateix, és rellevant que per primera vegada a la història, la ceràmica de la família Solé va ser exposada al públic a la mostra «Palau Ferré. Vincles essencials», que l'Institut d'Estudis Ilerdencs va promoure a l'inici de 2022, tot reivindicant les connexions personals que Palau Ferré tenia a Ponent. També pel que fa a la potència simbòlica de la imatge, la fotografia ha il·lustrat diversos reportatges i articles al setmanari *Nova Conca*, al *Diari de Tarragona* o a la revista *Cultura i Paisatge*, entre d'altres publicacions.

És en aquest context, i arran del fet d'haver pogut identificar les persones que apareixen a la fotografia i la identitat del mateix fotògraf, que el tres d'agost de 2021 va organitzar-se a Montblanc, una emotiva retrobada generacional entre familiars de Francesca Solé, Andreu Casanovas i Palau Ferré, més de sis dècades després de l'empremta parisenca de l'activista, el sastre i el pintor cubista.

Jaume Monfort, Maria Cusola, Roser Betriu i Rosa Marco-Palau a l'acte de record a Artesa de Segre

Fruit de la recerca, i en plena commemoració del centenari del naixement de l'artista, Artesa de Segre va sumar-se a l'Any Palau Ferré, amb una exposició que n'explicava el vincle i que va poder veure's l'estiu del 2022 a la Biblioteca Joan Maluquer i Viladot del municipi. Així, el setembre d'aquell any, va tenir lloc un acte de record, presentat per la bibliotecària Fina Solans, i on van prendre la paraula l'alcaldesa Maria Cusola, el conseller comarcal Jaume Monfort, Roser Betriu –neta de Francesca Solé– i Rosa de les Neus Marco-Palau, besneboda del pintor. El projecte commemoratiu, que va editar un opuscle i un clip audiovisual específic sobre la qüestió va comptar amb el suport de la Fundació Irla. A més de la repercussió que l'esdeveniment va tenir a la premsa, cal destacar el reportatge il·lustrat que el diari *La Mañana* de Lleida, va dedicar a la història de la fotografia.

Acte a Artesa de Segre en el marc de l'Any Palau Ferré

Conclusions

Després de realitzar la recerca al voltant de la fotografia estudiada, podem concloure que s'han pogut identificar i contextualitzar les persones que apareixen a la instantània juntament amb el pintor Maties Palau Ferré –la cosidora i activista Francesca Solé i la seva filla Esperança Caubet–, així com l'autor de la històrica fotografia: el segon marit de Francesca Solé, el sastre Andreu Casanovas.

De la mateixa manera, hem pogut evidenciar a través d'aquest vincle d'amistat com París va ser al mateix temps, per a Palau Ferré, l'epicentre europeu on endinsar-se en els corrents internacionals de l'art; i per a Francesca Solé, l'exili necessari per sobreposar-se al context polític, i una ciutat referencial de l'Europa democràtica en la qual sentir-se lliure.

Així mateix, a través de la retrobada familiar celebrada el 2021 a Montblanc i els diferents actes commemoratius organitzats a Artesa de Segre, s'ha constatat la transmissió intergeneracional que els records del pintor tenien al si de la família de Francesca Solé i Clotet, i que també es concretava en el fet de conservar i cuidar al llarg dels anys la peça ceràmica amb la qual l'artista va obsequiar-los i que va poder ser exposada al públic a l'Institut d'Estudis Ilerdencs durant el centenari de Palau Ferré. Finalment, ha quedat constància de la importància que la fotografia ha tingut al llarg d'aquests darrers anys per sintetitzar visualment en reportatges i exposicions l'etapa parisenca de Palau Ferré, el pintor de les figures femenines d'ulls ametllats, que va formar part del París artístic de la dècada dels cinquanta.

DIARI DE LECTURA PLAÇA PÚBLICA "Lleida és un territori d'oportunitats" | PÀG. 8

D'ARTESA A PARÍS La foto icònica de Palau Ferré | PÀG. 17

OP 10 / Joan Vilas / Simes Miquel / Pop Fort / Marta Canales

LA REVISTA

La Mañana www.lamanyana.cat

DIRECTOR: FRANCESC GUILLAUMET

DIUMENGE 16

La Mañana DIUMENGE 16 D'OCTUBRE DE 2022 | LLEIDA 17

D'Artesa de Segre a París

Lexili va dur Francesca Solé, cosidora i d'ideals catalanistes, a la capital francesa, on va fer amistat amb el pintor Palau Ferré

Quan fa uns mesos, en plena commemoració de l'any Palau Ferré, vam rebre una trucada provinent d'Artesa de Segre, poc podem preveure que s'havia resolt una de les recerques relacionades amb el pintor català Miquel Palau Ferré (Montblanc, 1921-2000) a la qual havíem destinat més esforços i que fins aleshores semblava indesitjable.

Artesa de Segre
FRANCESC MARCO-PALAU

Qui eren les persones que acompanyaven l'artista en una icònica fotografia del primer sòr de la catedral de Notre Dame, al París dels anys cinquanta? Ens ho preguntem des de fa uns anys i ni que volem als Arxius Nacionals francesos ni les nombroses consultes sobre l'art i la residència d'expatriats, galeries i exposicions d'aquella època ens n'havien pogut oferir la resposta.

El fet de que després d'exposar a Barcelona, Madrid i Londres, el 1957 Palau Ferré hauria fet el seu viatge a París, on vivia a la Cité Universitaire i ampliava la seva formació a l'École des Hautes Arts de la capital francesa, a més d'organitzar en el seu món català a través de l'editor hongarès László Szabó, amb taller a Montparnasse.

La resposta era a Artesa de Segre, població natal de Francesca Solé (Artesa de Segre, catalanista, membre de la Societat Catalana de la Dàlia Blanca i filla de l'alcade republicà d'Artesa, Josep Solé i Girany, el 1939 va haver de prendre el camí cap a l'exili francès, amb la família, abans de partir a la Unió Soviètica on tindrà un dia de pau vital, entre la població russa de Gortli i la ciutat soviètica de Koltand, en plena Segona Guerra Mundial. Recentment, ja-ne aquest període en un treball acadèmic, a través dels relat memoratitzats que la mateixa artista artística havia donat escrits.

Després dels anys viudats a l'Àsia Central, Francesca Solé tornaria a París, un després de la mort del seu primer marit, Alexis Caubert, va començar el centre Art de Caubert, també abocat a la capital francesa, amb el qual

caçaria poc després. És en aquesta segona meitat dels anys cinquanta en la qual Francesca Solé, a París, farà amistat amb el pintor de quadres lluminosos, que formava part de l'Associació d'Artistes Independents i també freqüentava el cercle cultural dels Castelblancs.

Així, si per Palau Ferré, París es feia entre europeu a través del qual endemà-se en els cercles internacionals de París, per a Francesca Solé, és l'exili necessari per subvertir-se al corrent polític, i una èxat referencial de l'Europa democràtica en la qual sentir-se en sòrgia la fotografia icònica de l'île de la Cité que feia tants anys que interelaven detallat, així com diversos instantànies més que s'obrien un autèntic testimoni històric

del moment viudat, amb el pintor, Francesca Solé i l'esperança, una de les filles de la República. També, l'activista artística guardava tota la vida un gran patrimoni de ceràmica—amb nansa, dos brocs, figures pintades i tonalitats verds—que l'artista va regalar a l'època dels anys, Francesca Solé i Clotet—que als anys vintanta acabaria

rent regidora d'Artesa i col·laborador habitual de la revista montblanca *La Palau*—havia transmès a la família el seu viude amb l'artista i, de fet, les netes conserven alguns records d'intimitat de visites a la Conca de Barberà dels anys setanta, quan Palau Ferré ja havia instal·lat l'estudi al seu Montblanc natal, tal com es va emfatitzar, pocs dies enrere, en un emotiu acte de record que va tenir lloc a la Biblioteca d'Artesa de Segre, amb l'alcaldessa Maria Canals, el conseller comarcal Jaume Morfont i familiars i amics de Francesca Solé i Palau Ferré. Un projecte commemoratiu que complementa les diverses exposicions temàtiques dedicades a l'artista que al llarg de l'any Palau Ferré s'han dut a terme a les Terres de Lleida: al Museu de Coners, al Museu Tàrraga Urgell i a l'Institut d'Estudis Lleidencs, així com els autors celebrats a l'Espai Calba i a la Seu d'Urgell.

D'aquesta manera, tants anys després, finalment enguany també hem pogut veure una història d'art molt especial, de records, vivències, fotografies i amistat, entre París i Artesa de Segre.

FOTO: F.M. / Francesca Francesca Solé amb el pintor Miquel Palau Ferré davant de la catedral de Notre Dame de París als anys cinquanta

Filla d'alcade republicà, també va viure a la Unió Soviètica

Lleida ha acollit exposicions amb motiu de l'Any Palau Ferré

FOTO: F.M. / Ceràmica amb què Palau Ferré va obsequiar Francesca Solé

Article publicat al diari *La Mañana* al voltant de la fotografia icònica de l'artista

Bibliografia

- Marco-Palau, F. (2020). *El pintor que cremava els seus quadres*. Barcelona: Base.
- Marco-Palau, F. (2022). «D'Artesa de Segre a París». *La Manyana*, 16 d'octubre de 2022, p. 17
- Marco-Palau, F; Marco-Palau, R. (2021). *Palau Ferré a Paris. La Modernitat de l'art*. Barcelona: Any Palau Ferré
- Marco-Palau, F; Marco-Palau, R. (2022). *Records de Paris. Francesca Solé i Palau Ferré*. Barcelona: Any Palau Ferré
- Marco-Palau, R.N; Marco-Palau, F. (2013). *Palau Ferré retoruné à Paris*. Paris: Cité Universitaire.
- Pujals, J. M. (2021). «Palau Ferré a París», *Cultura i Paisatge*, número 14. p. 28-31.
- Ribes, A (2017). *La besàvia Cisca*. La Seu d'Urgell: inèdit.
- Salcedo, A. (2011). *Maties Palau Ferré i el seu paradís*. Tarragona, Viena edicions.

Rebuda: **juliol 2023**

Valoració: **Redacció**

Acceptació: **agost 2023**